

ВПЛИВ ФАКТОРІВ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ОРГАНІЗАЦІЮ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Анотація. На територіальну організацію банківської системи впливають різні групи факторів. Визначення сили та напрямку їх впливу необхідне, оскільки залежно від того, який саме фактор найвпливовіший, слід розробляти відповідні заходи з забезпечення раціональної територіальної організації банківської системи. Саме цьому присвячена стаття.

Ключові слова: територіальна організація банківської системи, фактори, банківська система.

Вступ. Посилюючим чинником істотних економічних проблем розвитку регіонів виступає, насамперед, недосконалість територіальної організації банківської системи (далі ТОБС). Саме тому це питання є об'єктом широких наукових досліджень і потребує визначення факторів, що здійснюють вплив на ТОБС.

Дослідженню факторів, що впливають на ТОБС, приділяли увагу С. Аржевітін [1], М. Барановський [2], Є. Бернштам [4], Л. Белих [3], О. Гриценко [5], С. Ільясов [6], Ю. Качаєв [7], А. Лузанов [4], Н. Маланюк [2], О. Немой [8], Є. Панченко [8], В. Семенов [9] та ін. Однак, дослідження показали, що більшість учених розглядали вплив факторів на банківську систему в цілому. Тому зробимо спробу виділити, які саме з названих факторів мають найбільший вплив на ТОБС.

Постановка завдання. Мета дослідження - розробка класифікації факторів впливу на ТОБС з використанням методу системно-структурного аналізу.

Результати. Забезпечення раціональної ТОБС загалом можливе лише з урахуванням сукупності факторів, що на неї впливають.

Розгляд існуючих класифікацій факторів свідчить про те, що вчені концентрували свою увагу переважно на факторах, що впливають на банківську активність, у той час, як дослідженню факторів, що впливають на ТОБС у цілому, приділялась недостатня увага (табл. 1).

Таблиця 1

*Вплив факторів на банківську систему
та її територіальну організацію з погляду вчених*

Група авторів	Фактори, що впливають на банківську систему в цілому	З них: фактори, що впливають на ТОБС
1	2	3
С. Ільясов [6]	Ресурси для інвестицій; притік (відтік) капіталу; промисловий потенціал; інфляція; дохідність операцій; політика ЦБ та уряду; спеціалізація банківських послуг; політична стабільність; залежна діяльність банків; сприятливі (несприятливі) зовнішньоекономічні умови	Промисловий потенціал; дохідність операцій; політична стабільність у країні

1	2	4
С.Аржевітін [1]	Кількарічна тенденція до зниження ВВП; низька купівельна спроможність фізичних осіб; інфляція; спад виробництва та зменшення кола клієнтів; доларизація економіки; повільний розвиток приватного сектора економіки; незначна частка приватного капіталу в банках; податковий прес; простір для маніпуляцій, зловживань; відсутність чітких правил роботи, викликаних частими змінами законодавства; надмірні витрати на рекламу, підтримку невиробничих програм; невинуваті кредитні, інвестиційні та валютні ризики; відсутність збалансованої політики управління філіями; примітивна кадрова політика банку	Низька купівельна спроможність фізичних осіб; спад виробництва та зменшення кола клієнтів; повільний розвиток приватного сектора економіки; відсутність чітких правил роботи, викликаних частими змінами законодавчих і нормативних документів та суперечностями в них
Л.Белих [3]	Довіра до президента країни та уряду; політична дестабілізація; вплив опозиції; стабільність та соціальна напруга в регіонах; корегування політики уряду; міжетнічні національні відносини	Стабільність та соціальна напруга в регіонах; політична дестабілізація
Є.Бернштам, А.Лузанов [4]	Наявність та характер клієнтури; політичні умови; економіко-географічне положення регіону; розвиток засобів зв'язку і комунікацій; наявність висококваліфікованих кадрів	Наявність клієнтури; політичні умови; економіко-географічне положення регіону; розвиток зв'язку; професійність кадрів
Р.Гриценко [5]	Банківське законодавство; демографічний фактор; вартість робочої сили	Банківське законодавство; демографічний фактор
Ю.Качаєв [7]	Адміністративний статус міста; кількість населення; % зайнятих у промисловості; рівень безробіття; % збиткових підприємств; % зайнятих у ринковій інфраструктурі; забезпеченість телефонами; рівень розвитку мобільного зв'язку; близькість до кордонів; середня величина статутного фонду банку; кількість закладів ринкової інфраструктури; відношення коротко- та довгострокових кредитів банку; середня величина кредитного портфеля банку і % ризикових кредитів у ньому; рівень розвитку транспортної інфраструктури; % доходів за кредитами суб'єктів господарювання	Адмінстатус міста; кількість населення; % зайнятих у ринковій інфраструктурі; % збиткових підприємств; кількість закладів ринкової інфраструктури; рівень розвитку мобільного зв'язку; близькість до кордонів; середній дохід банку; рівень розвитку транспортної інфраструктури
Є.Панченко, О.Немой [8]	Міграція; банківський ринок; місцева влада; географія; регіональна економіка; кадровий потенціал; перспективи регіону (міжнародні, внутріекономічні, інвестиційно-приватизаційні, зацікавленість акціонерів)	Міграція; банківський ринок; місцева влада; кадровий потенціал; регіональна економіка; перспективи регіону
В.Семенов [9]	Рівень проникнення банків в економіку країни; розмір готівки; дохідність громадян; попит на кредити з боку підприємств і фізичних осіб; прибутковість банків; пропозиція банківських послуг	Рівень проникнення банків у економіку країни; прибуток банків; попит на кредити; пропозиція банківських послуг; доходи громадян

Вважаємо, саме неврахування цілого спектра факторів спричиняє загострення існуючих та виникнення нових проблем у ТОВС. Тому надає авторську класифікацію факторів впливу на ТОВС (рис. 1).

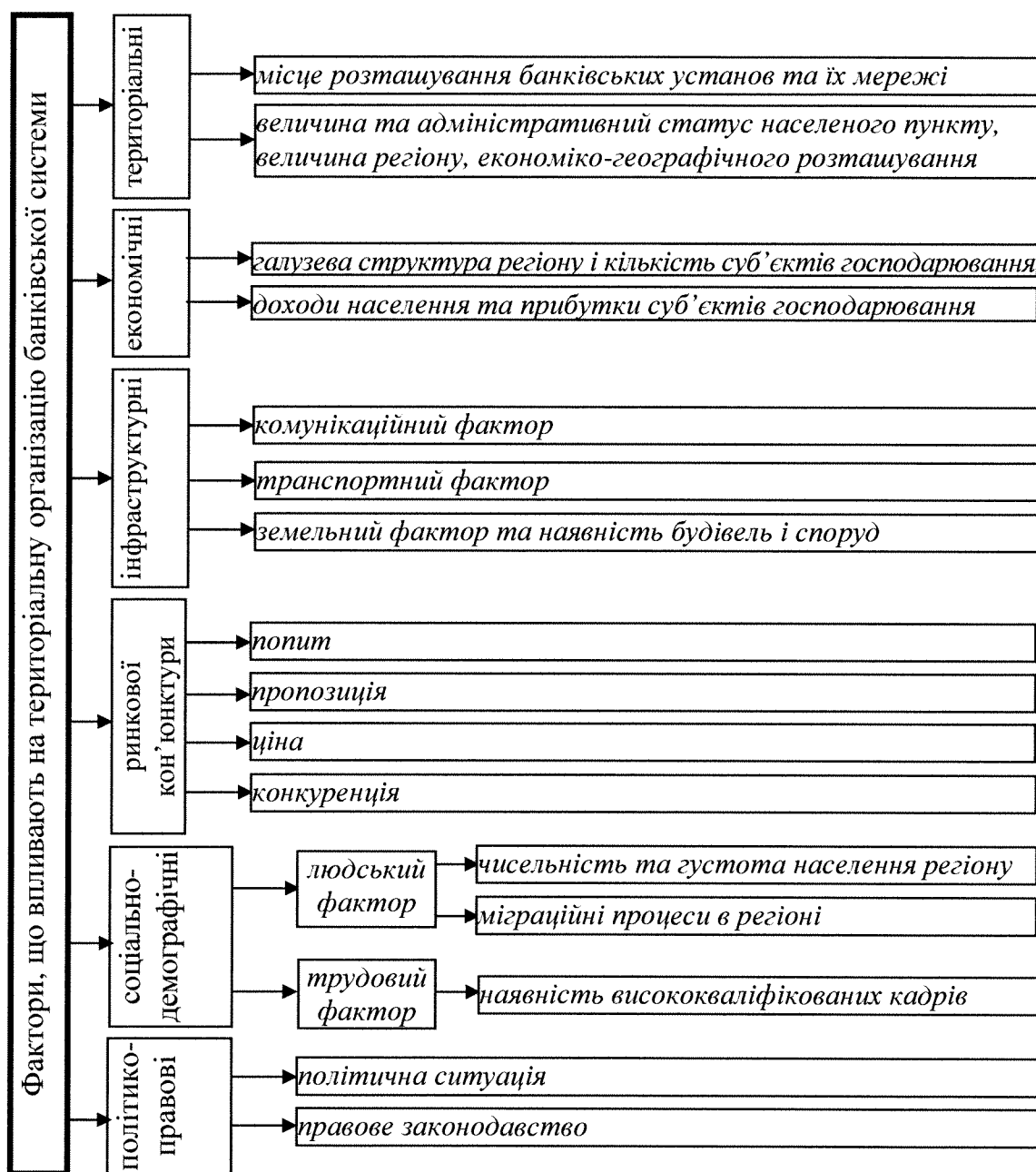

Рис. 1. Класифікація факторів, що впливають на ТОВС

Розглянемо детальніше вплив кожної групи факторів на ТОВС.

До групи *територіальних факторів* відноситься фактор місця розташування банків, величина й адміністративний статус населеного пункту, величина регіону, його економіко-географічне положення.

Щоб задовольнити свої потреби в банківських послугах, клієнтам потрібне зручне місце *розташування банківських установ*. Це означає, що точки банківського обслуговування повинні знаходитися в легкодоступному для них місці, в безпосередній близькості від місця їх проживання або роботи. При виборі місця для розташування точки

банківського обслуговування доцільно враховувати, які об'єкти сфери обслуговування знаходяться поблизу. Так, переваги надаються торговим центрам, що привертають значну кількість різних груп клієнтів, і, навпаки, слід уникати місць, що не мають значного їх притоку. Також варто враховувати кількість та специфіку об'єктів, що знаходяться поряд і можуть впливати на обсяг надання банківських послуг: прокладення ліній метрополітену, електропередач, водо- та газопостачання, розміщення інших торгових центрів і об'єктів сфери обслуговування. Також важливе врахування зручності підходу до банківської установи, тобто виявлення будь-яких незручностей на шляху клієнта до банку (природних, штучних або психологічних); видимості з вулиці (ступінь видимості входу в банк або його зовнішнього оформлення з ближньої вулиці чи площі); наявності місця для паркування у зв'язку з значною кількістю клієнтів – власників автотранспорту; потоку пішоходів і автотранспорту, який впливає на кількість потенційних клієнтів.

Величина й адміністративний статус населеного пункту та регіону, його економіко-географічне положення також важливий фактор, що зумовлює локацію в ньому установ банківської системи. Як засвідчують результати проведених досліджень, банки переважно зосереджені в столиці й обласних центрах. Стосовно філій та відділень, то вони концентруються в селищах міського типу, малих та середніх містах [2]. Це сприяє інтенсивності банківської діяльності у великих містах, у той час як малі міста та сільські населені пункти в цьому їм поступаються. Зрозуміло, що чим менший населений пункт, тим нижча активність його населення, а отже, і нижча інтенсивність банківської діяльності. А це не може не позначитись на ТОБС, оскільки при низькій активності роботи банків потреба в них відпадає.

Від економіко-географічного розташування регіону часто залежать його соціально-економічні характеристики, наприклад, виконання експортно-імпортних та посередницьких функцій. Таким чином, створюється значна банківська клієнтура [4, с. 34]. Вплив економіко-географічного положення виявляється в тому, що регіон одержує певні економічні переваги за умови оптимальної взаємодії і міцних економічних зв'язків з іншими регіонами [10, с. 167]. Крім того, оскільки всі області між собою взаємопов'язані та взаємозалежні, важливе врахування економічних, соціальних, політичних та інших процесів, що відбуваються в сусідніх регіонах та державі в цілому.

До групи *економічних факторів*, що впливають на ТОБС, відносяться: галузева структура, кількість суб'єктів господарювання та їх прибутковість, доходи населення.

Так, клієнтами банківських установ є підприємства та населення, а їхні доходи - одне з основних джерел для створення депозитної бази банків, основа фінансових ресурсів банківської системи. Низький рівень *доходів населення та прибутків суб'єктів господарювання* призведе до нестачі ресурсів для розвитку банківської установи, а це, у свою чергу, поставить питання щодо існування банку як такого.

Особлива роль відводиться інфраструктурі регіону, оскільки відмінності її розвитку по регіонах визначають переваги щодо розміщення банківських установ. *Інфраструктурний фактор* включає в себе *комунікаційний*, транспортний, земельний фактори та фактор наявності будівель і споруд.

Так, для формування та функціонування ТОБС найпривабливіші регіони, де поширені сучасні засоби зв'язку (мобільні телефони), а також розвинута інформаційна інфраструктура (комп'ютери, Інтернет). Крім того, сучасні комунікації відкривають можливості для появи та розповсюдження інноваційних банківських послуг [4, с. 35]. Вплив проявляється в надходженні через мережу Інтернет до регіонального офісу банку інформації про діяльність філій та відділень, а потім від регіонального банку до Національного банку України. Таким чином, рівень розвитку засобів зв'язку та комунікацій дозволяє отримати повну й оперативну інформацію, на основі якої розробляються заходи щодо покращення роботи банків у регіонах. Це вкрай важливо для банківського бізнесу.

Вплив *транспортного фактора* проявляється в автомобільній щільності доріг, оскільки це визначає можливість доїзду населення до того чи іншого банку з метою отримання консультацій та банківських послуг. Також для перевезення грошових коштів до банкоматів і т. д. робота інкасаторів потребує транспорту.

Наступний фактор, що впливає на ТОБС, *земельний*. Земельні ресурси використовуються для потреб практично всіх галузей економіки. Земля - безпосередній факт виробництва та слугує просторовою базою для розміщення різноманітних об'єктів (будівель, споруд, транспортних та інших комунікацій тощо). Земля може використовуватись під будь-які офіси, магазини, аптеки і т. д. Таким чином, на ділянку землі можуть претендувати декілька фірм, охочих використовувати цю землю для своїх цілей. У цьому випадку банківська установа для них стає конкурентом.

ТОБС залежить від *наявності будівель і споруд*. Так, при розміщенні банківських установ постає питання щодо вибору приміщення. Їх можна побудувати, а можна придбати чи орендувати. Оренда приміщення часто буває вигіднішою за його будівництво і не тільки за вартісним показником. Так, поки будівництво триває, керівництво банку може засумніватись у вибраному місці для банківської установи. У результаті те, що будувалось, вже більше не потрібне. У випадку, коли ж приміщення бралось в оренду, для керівництва не складе великих труднощів і витрат перенести банківську установу в інше місце або повністю її ліквідувати. Для цього слід просто розірвати договір оренди. З другого боку, при ліквідації банку побудоване або куплене приміщення під нього можна продати чи здати в оренду. Але це призводить до низки труднощів – пошуку покупців або орендарів. Отже, при розміщенні банківської установи її керівництву варто прорахувати всі «за» і «проти» щодо вибору приміщення.

На ТОБС впливають і *фактори ринкової кон'юнктури*. Співвідношення *попиту й пропозиції*, яке лежить в основі кон'юнктури ринку, впливає на структуру й розміщення об'єктів [10, с. 161]. Підвищення або пониження попиту на банківські послуги визначає кількість банківських установ та їх розміщення по території регіону. Тому визначення потреб населення в банківських послугах важливе, оскільки обумовлює і стимулює розвиток банківської сфери в регіоні. Сприяти розвитку банківської системи можуть лише платоспроможні потреби, тобто попит. І оскільки взаємозалежність попиту на банківські послуги та їхні пропозиції - першочергові умови існування ринку банківських послуг, то вплив названих факторів на ТОБС вагомий.

На кількість потенційних клієнтів впливає наявність розташованих поряд із банківською установою банків-конкурентів або інших фінансово-кредитних установ. Чим ближче вони знаходяться, тим сильніший перетин зони їх впливу і відповідно перерозподіл потоків клієнтів. Виникає ситуація, коли банківські установи змушені вести боротьбу за клієнтів, покращувати якість обслуговування, розширювати спектр банківських послуг, пропонувати ринку нові продукти. У цій боротьбі одні банки зникають з фінансового ринку, а інші, навпаки, – стають лідерами. Таким чином, міжгалузева та міжбанківська *конкуренція* регулює кількість банківських установ у регіоні.

Вплив сукупності *соціально-демографічних факторів* на ТОБС суттєво відрізняється від економічних, оскільки дія перших виходить за межі чисто економічних проблем [11, с. 29]. Вони впливають на ТОБС через відтворення, використання і розміщення трудових ресурсів, їх освітній рівень.

Вплив *фактора робочої сили (людського)* на ТОБС визначається чисельністю та густота населення, його переміщенням та міграцією.

Чисельність та густота населення - вагомий фактор впливу на ТОБС, оскільки визначає клієнтську базу. Слід зазначити, що сьогодні демографічні показники мають тенденцію до зменшення і, крім того, різні в регіонах України. Тут слід ураховувати і *міграційні процеси*, оскільки значна кількість населення виїздить в інші регіони та за кордон на тимчасове або постійне місце проживання, відтак вибуває з числа споживачів

банківських послуг в Україні. Всі ці фактори не можна не враховувати, оскільки вони визначають необхідну кількість банківських установ та їх розміщення в тому чи іншому регіоні.

Як особливий специфічний фактор розвитку, що впливає на ТОБС, виступає *трудоий фактор*. Такі риси людини як компетентність, відповідальність, кваліфікація утворюють безкапітальні чинники економічного розвитку і розміщення продуктивних сил [11, с. 31].

Тому, вагомим фактором для ТОБС є *наявність необхідних для банків висококваліфікованих кадрів* і відлагодженої системи їх підготовки та перепідготовки. Високий професійно-кваліфікаційний рівень персоналу банків дозволяє ефективно надавати банківські послуги.

Парадокс нинішньої ситуації - значна політизація менеджменту банківських установ. Цей фактор важливий при побудові ТОБС, оскільки впливає на рівень довіри населення до банківських інституцій. Так, результати опитування респондентів у грудні 2007 та 2008 рр. (частка населення, що виступає за зміну політичної влади, за довіру президенту, Верховній Раді України, уряду, прокуратурі, судам, органам місцевого самоврядування, банківській системі) показали: внаслідок фінансової кризи високі значення показників довіри у 2007 р. значно знизились у 2008-му р.

Таким чином, законодавчі бар'єри, що ускладнюють вихід банків на банківський ринок країни, ліберальність ставлення до іноземних банківських установ та їх філій, *недосконалість правової бази, невизначеність політичних мотивів і цінностей* держави, що призводить до затримки розвитку банків, відтоку капіталів за її межі, недовіра населення до банківської системи – це *політико-правові фактори*, що стримують раціональні процеси в ТОБС.

Висновки. Таким чином, на ТОБС впливають різні групи факторів, взаємопов'язаних та взаємообумовлених. Подальшими науковими розробками повинно бути визначення сили та напрямку їх впливу. Це необхідно, оскільки залежно від того, який саме фактор найбільше впливає на ТОБС регіону, слід формувати комплекс заходів з метою забезпечення її раціональності.

Література

1. Аржевітін С. У переддень десятирічного ювілею. Штрихи до історії розвитку вітчизняної банківської системи за роки державної незалежності України / С. Аржевітін // Вісник НБУ. – 2000. – № 2. – С. 41-45.
2. Барановський М. О., Маланюк Н. А. Банківська система України: особливості структури та просторової організації / М. О. Барановський, Н. А. Маланюк : зб. наук. пр. «Географія і сучасність». – Вип. 2. – Київ, 1999. – С. 147-153.
3. Белых Л. П. Устойчивость коммерческих банков. Как банкам избежать банкротства / Л. П. Белых. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1996. – 192 с.
4. Бернштам Е. С., Лузанов А. Н. Региональные аспекты организации и государственного регулирования банковской сферы : зарубежный и российский подходы / Е. С. Бернштам, А. Н. Лузанов. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 104 с.
5. Гриценко Р. Структуризація та консолідація банківського сектора України / Р. Гриценко // Вісник НБУ. – 2004. – № 4. – С. 4-8.
6. Ильясов С. М. Устойчивость банковской системы: механизмы управления, региональные особенности : учеб. пособ. / С. М. Ильясов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 255 с.
7. Качаев Ю. Д. Територіальні фактори банківської діяльності в Україні / Ю. Д. Качаев // Вісник НБУ. – 2001. – № 4. – С. 11-15.
8. Панченко Є., Немой О. Модель функціонування регіональної мережі комерційного банку в Україні / Є. Панченко, О. Немой // Вісник НБУ. – 1999. – № 1. – С. 60-62.

9. Семенов В. Ф. Регіональна економіка : навч. посіб. / В. Ф. Семенов. – К. : МП «Леся», 2008. – 596 с.

10. Розміщення продуктивних сил : Підручн. / В. В. Ковалевський, О. Л. Михайлюк, В. Ф. Семенов та ін. – К. : Товариство «Знання», КОО, 1998. – 546 с.

11. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Навч. посіб. – 2-ге вид., випр. і доп. / Д. М. Стеченко. – К. : Вікар, 2002. – 374 с.

Annotation. The different groups of factors influence on territorial organization of the banking system. Determination of force and direction of their influence is necessary, as depending on that, which one factor is most influential, it is necessary to develop the proper measures on providing of rational territorial organization of the banking system. The article is exactly devoted it.

Keywords: territorial organization of the banking system, factors, banking system.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2010